

Presjek Maksencijeve bazilike

ANTIČKI FILOLOZI

II dio: M – Z

M

MARKELIN (Μαρκελλίνος), 5/6 .st. Grčki gramatičar, autor najopsežnije Tukididove biografije nastale spajanjem raznih starijih izvora. Čini se da je M. identičan s komentatorom djela *O položaju* Hermogena iz Tarsa.

○ *Markelinov spis sastavljen iz bilježaka o Tukididu koje se odnose na njegov život i misli* (Μαρκελλίνου ἐκ τῶν εἰς Θουκυδίδην σχολίων περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ λόγου ιδέας)

MARKOMAN (Marcomannus), 3. ili 4. st. Rimski retor germanskog porijekla. Autor komentara Ciceronovu djelu *De inventione* od kojeg su fragmenti sačuvani kod kasnijih autora.

○ komentar Ciceronovu spisu *De inventione*

MECIJE TARPA, Spurije (Spurius Mecijs Tarpa), 1. st.pr.n.e. Rimski pisac, književni kritičar i voditelj Pompejeva kazališta. Spominje ga Horacije. O njegovu kritičarskom radu ne znamo ništa.

○ nepoznato

MEGAKLID (Μεγακλείδης), 4. st.pr.n.e. Grčki gramatičar porijeklom iz Atene. Autor objašnjenja uz Homerove epove koja se često citiraju u sholijama i leksikografskim djelima.

○ objašnjenja uz Homerove epove; *O Homeru* (Περὶ Ὁμήρου)

MENANDAR iz Laodikeje (Μένανδρος), 3. st. Gramatičar i retor, autor komentara uz djela Demostena i Aristida, te dvaju djela iz teorije govornništva.

○ *O pohvalnom govorništvu* (Περὶ ἐπιδεικτικῶν)

○ *Razmatranje Genetlijeva naučavanja o pohvalnom govorništvu* (Γενεθλίωv διαίρεσις ἐπιδεικτικῶν); komentari uz Demostena i Aristida

MERID (Μοῖρις), nepoznato vrijeme (2/3. st.?). Grčki gramatičar, autor jednog rječnika atičkog dijalekta u kojem su atičke riječi objašnjene helenističkom *koine*.

○ *Atički rječnik* (Ἀττικιστής)

METODIJE (Μεθόδιος), 5. st. Grčki gramatičar, autor etimološkog rječnika od kojeg su sačuvani samo izvaci slova A.

○ etimološki rječnik

MINUCIJE Pakat v. IRENEJ

MINUKIJAN (Stariji) (Μινουκιανός), 2. st. Grčki retor porijeklom iz Atene, pripadnik tzv. 2. sofistike. Autor izgubljene rasprave o retorici poznate iz polemike Hermogena iz Tarsa (kojeg je pobijao) i Porfirijeva komentara. Pisao komentare uz Demostenove spise i druge gramatičke i retoričke teme.

○ *Retorička vještina* (Τέχνη ῥητορικῆ), komentar uz Demostena

BAZILIKA

Bazilika je tip reprezentativne javne zgrade nanijenjena, najčešće, potrebama sudovanja ili trgovine. U gradnji bazilika dosegla je rimska arhitektura vrhunske dosege u oblikovanju profanih prostora. Osnovni oblik rimska je bazilika preuzela od Grka: prototip takva prostora, vjerojatno, predstavljao je Kraljevski trijem (στοὰ βασιλική) na atenskom trgu. Rimski su graditelji poslije drugog punskog rata taj osnovni oblik prenijeli u Rim i stvorili građevinu pravokutna oblika čiji je unutarnji prostor podijeljen redovima stupova u tri nejednaka dijela nazvana brodovima (*navis*). Središnji je brod povišen i širi od bočnih, a osvijetljen je redovima prozora iznad stupova. Najstarija bazilika sagrađena je na poticaj Katona Starijeg 184. pr.n.e. (tzv. *Basilica Porcia*), a najpoznatije su bazilike izgrađene na Forumu: *Basilica Aemilia* (sagrađena 179. pr.n.e. po nalogu cenzora Marka Emilija Lepida) i *Basilica Iulia* (započeo ju je Cezar a dovršio 12. n.e. August kao peterobrodnu građevinu). U carskom se Rimu bazilike pretvaraju u monumentalne građevine (Trajanova *Basilica Ulpia* iz 113. n.e.) čiji je vrhunac, nesumnjivo, raskošno uređena monumentalna bazilika započeta pod Maksencijem koju je 315. godine završio Konstantin. Površina te bazilike iznosi 100x65 m, a njezini divovski ostaci zapanjuju i danas. Maksencijeva/Konstantinova bazilika posljednja je imala javnu funkciju: bila je namijenjena sudstvu. U isto vrijeme preuzimaju kršćani bazilikalni tip građevine za svoje bogoslužje, pa će ta vrsta zgrade nadživjeti pad Rimskog Carstva i raširiti se, u obliku kršćanskih crkava, čitavom Zapadnom Evropom.

○ *Vježbe* (Προγυμνάσματα), *Različiti govori* (Λόγοι διάφοροι)

MINUKIJAN (Mlađi) (Μινουκιανός), 3. st. Grčki retor, praunuk M. Starijeg. Autor spisa *O dokazima* pisanog u peripatetičkoj tradiciji.

○ *O dokazima* (Περὶ ἐπιχειρημάτων)

MOLON (Μόλων), 1. st.pr.n.e. Grčki retor (pravim imenom Apolonije), porijeklom iz Alabande u Kariji. Djelovao na Rodu. Predavao i u Rimu za svojih diplomatskih misija (87. i 81. pr.n.e.) gdje je slušao Cicerona, koji ga je 78. pr.n.e. posjetio na Rodu. Ondje je M. vodio čuvenu retorsku školu u koju su dolazili i drugi ugledni Rimljani. Autor mnogobrojnih djela, govora, komentara uz Homera, te filozofskih djela.

○ *Protiv Židova* (Κατὰ Ἰουδαίων), *Protiv filozofa* (Κατὰ φιλοσόφων)

○ komentari uz Homera

MUNATIJE (Μουνάτιος), 2. st. Grčki gramatičar porijeklom iz Trala. Autor komentara Teokritovim pjesmama. Spominju ga sholije.

○ komentar uz Teokrita

N

NEOPTOLEM (Νεοπτόλεμος), 3. st.pr.n.e. Grčki pjesnik i gramatičar iz Pariona u Bitiniji. Autor više gramatičkih i književnoteorijskih spisa. Osobit je glas stekao leksikografskim djelom o Homerovim riječima što mu je donijelo nadimak Glosograf. Iz njegove je poetike Horacije preuzeo neke svoje misli (npr. *prodesse et delectare* kao za-datak pjesništva).

○ *O tropima* (Περὶ τρόπων), *O pjesničkom umijeću* (Περὶ ποιητικῆς), *O epigramima* (Περὶ ἐπιγραμμάτων), *O vrstama duhovitosti* (Περὶ ἀστεϊσμάτων), *O Homerovim riječima* (Περὶ γλωσσῶν Ὀμήρου), *O pjesmama* (Περὶ ποιημάτων), *Frigijski glasovi* (Φρύγλαι φωναί)

NEOTEL (Νεοτέλης), 2/1. st.pr.n.e. Grčki gramatičar, Aristarhov učenik. Autor komentara uz *Ilijadu* koji citira Didim.

○ komentar uz *Ilijadu*

NIKANDAR iz Tijatire (Νικάνδρος), 3. st. pr.n.e. Grčki gramatičar i historičar, autor jednog antičkog glosarija i historije antičkih dema.

○ *Izlaganje antičkog dijalekta* (Ἐξηγητικὰ Ἀττικῆς διαλέκτου), *O demama* (Περὶ τῶν δήμων)

NIKANOR iz Aleksandrije (Νικάνωρ), 2. st. Grčki gramatičar, istraživao je razna pitanja vezana uz Homerove epove i uz probleme interpretacije. Od gramatičkih tema proučavao je napose interpunkciju.

○ *O interpunkciji kod Homera i o njezinu neslaganju s mišljenjem* (Περὶ στιγμῆς τῆς παρ' Ὀμήρου καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν διαφορᾶς ἐν τῇ διανοίᾳ), *Orčeno o interpunkciji* (Περὶ στιγμῆς τῆς καθόλου), *O Aleksandriji* (Περὶ Ἀλεξανδρείας), *Pismo Hadrijanu* (Πρὸς Ἀδριανόν)

○ *O interpunkciji kod Kalimaha* (Περὶ στιγμῆς τῆς παρὰ Καλλίμαχου), *O komičnom* (Κωμωδοῦμενα), *O luci* (Περὶ ναυστάθμου), *O obliku ὦναξ* (Περὶ τοῦ ὦναξ), komentari uz *Ilijadu* i *Odiseju*

NIKANOR iz Kirene (Νικάνωρ), helenističko doba. Autor rasprave o značenju geografskih i mitoloških imena.

○ *O prenesenom značenju* (Μετονομασίαι)

NIKOLAJ iz Mire (Νικόλαος), 5. st. Grčki retor i sofist, učitelj u Konstantinopolu. Autor raznih retoričkih priručnika.

○ *Pripreme vježbe* (Προγυμνάσματα)

○ *Vježbe* (Μελέται), *Govornička vještina* (Τέχνη ῥητορικῆ)

NIZ (Nisus), 1. st. Rimski gramatičar, autor komentara uz Ovidijevu *Faste*, te izgubljenih studija o pravopisu i tvorbi riječi. Velike Longo polemizira s njim.

○ komentar uz *Faste*

NONIJE Marcel (Nonius Marcellus), 4. st. Rimski gramatičar porijeklom iz sjeverne Afrike, autor šarolikog kompendija koji obuhvaća kako jezična istraživanja (u prvih trinaest odjeljaka) tako i tzv. realija (u slijedećih sedam odjeljaka). U kompendiju N. citira 41 djelo starijih autora.

○ *O sažetoj nauci* (*De compendiosa doctrina*), *Iz nauke o putovanju* (*A doctrinis de peregrinando*)

O

OKTAVIJE Lampadion, Gaj (Gaius Octavius Lampadio), 2. st.pr.n.e. Rimski gramatičar, prema Svetoniju podijelio Nevijevo djelo *Bellum Punicum* u 7 knjiga.

○ nepoznato

OR (Ὄρος), 5. st. Grčki gramatičar u Konstantinopolu. Autor više izgubljenih djela gramatičkog sadržaja, te jedne zbirke sentencija.

○ *Popis vlastitih misli* (Πίναξ τῶν ἑαυτοῦ),

Protiv Friniha (Κατὰ Φρυνίχου), *Rješenja Herodijanovih problema* (Λύσεις προτασέων τῶν Ἡρωδιανῶν), *O naslonjenicama* (Περὶ ἐγκλιτικῶν), *O dvosložnim stopama* (Περὶ διχρόνων), *Podsjetnik o Herodijanovu Pravopisu* (Ὑπόμνημα τῆς Ὀρθογραφίας τοῦ Ἡρωδιανῶν), *Pravorpis* (Ὀρθογραφία), *Čitanje imena naroda* (Ὅπως τὰ ἐθνικὰ λεκτέον), *O mnogoznačnim riječima* (Περὶ πολυσημῶν λέξεων)

ORBILJE Pupil, Lucije (Lucius Orbilius Pupillus), 1. st.pr.n.e. Rimski gramatičar porijeklom iz Beneventa. Kao učitelj dolazi 63. pr.n.e. u Rim. Učenik mu je bio pjesnik Horacije. Autor pjesme o teškom životu učitelja (nesigurna naziva) pune kritičkih opažanja o suvremeniciima.

○ *O boli* (Περὶ ἀλγος ili Περὶ αλγῆς)

ORION (Ὠρίων), 5. st. Grčki gramatičar iz Tebe (Egipat). Učiteljavao prvo u Aleksandriji (učenik mu je bio Proklo), a potom u Konstantinopolu i Cezareji. Sačuvali su se od njegovih brojnih djela fragmenti etimološkog rječnika u kojem je O. obradio mnoštvo starijih izvora. Rado čitan u bizantsko doba.

○ *Zbirka značenja* (Συναγωγή γλωσσῶν)

○ *Zbirka antičkih riječi* (Λέξεων Ἀττικῶν συναγωγῆ), *Pohvalni govor za cara Hadrijana* (Ἐγκώμιον Ἀδριανοῦ τοῦ Καίσαρος)

P

PALAMED (Παλαμήδης), 2/3. st. Grčki gramatičar iz Eleje. Autor rasprava o jeziku tragedije i komedije, te jednog imenika. Prema *Sudi* napisao je i komentar uz Pindarove *Ode*. Jedan je od sugovornika u Atenejevoj *Gozbi sofista*.

○ *Komičko izražavanje* (Κωμικὴ λέξις), *Tragičko izražavanje* (Τραγικὴ λέξις), *Imenik* (Ὄνοματολόγος)

○ *Podsjetnik za pjesnika Pindara* (Ὑπόμνημα εἰς Πίνδαρον τὸν ποιητὴν)

PAMFIL iz Aleksandrije (Πάμφιλος), 1. st. Grčki gramatičar i leksikograf, autor opsežna glosarija (u 95 knjiga), u kojem su alfabetски popisane riječi i pojedina područja, te raznolikih gramatičkih, retoričkih i leksikografskih djela. Neka djela koja poznajemo samo po naslovima možda i nisu njegova.

○ *O izrazima i riječima* (Περὶ γλωσσῶν καὶ ὀνομάτων), *O imenima bilja* (Περὶ βοτανῶν), *Imena iz poljoprivrede* (Γεωργικὰ), *O nazivima prirodni pojava* (Περὶ φυσικῶν)

○ *Komentar uz Nikandrove neobjašnjive pojmove* (Εἰς τὰ Νικάνδρου ἀνεξήγητα),

Takozvani barbarizmi (Τὰ καλούμενα Ὀπικὰ), *Vještina prosuđivanja* (Τέχνη κριτικῆ), *Ukrašena odjeća (riječi)* (Λεξιῶν), *Većina ostalih gramatičkih pojmove* (Ἄλλα πλείοστα γραμματικὰ), *Slike po osnovnom principu* (Εἰκῶνες κατὰ στοιχείου) (?), *O slikarstvu i slavnim slikarima* (Περὶ γραφικῆς καὶ ζωγράφων ἐνδόξων) (?)

PAPIRIJAN, Kvint (Quintus Papirianus), 5. st. Rimski gramatičar, autor pravopisnog priručnika pisanog po uzoru na Velija Longa s primjerima iz Vergilija. Upotrebljavao ga je Kasiodor.

○ *O pravopisu* (*De orthographia*)

PARMENISK (Παρμενίσκος), oko 100. pr. n.e. Grčki gramatičar porijeklom iz Aleksandrije. Učenik Aristarhov. Bavio se gramatičkim, književnopovijesnim, te astronomskim istraživanjima. Protivnik mu je bio Kratet iz Mala.

○ *Protiv Krateta* (Πρὸς Κράτητα), fragmenti nepoznatih djela

PAUSANIJA (Παυσανίας), 2. st. Grčki leksikograf, autor rječnika u kojem su riječi i tzv. realije tumačene antičkim dijalektom.

○ *Zbornik antičkih riječi* (Ἀττικῶν ὀνομάτων συναγωγή)

PERI KOMODIAS (Περὶ κωμωδίας). Prozno djelo nepoznata autora u obliku male monografije posvećene pitanjima grčke komedije. Do nas je došlo kao dio sholija uz Aristofana. Možda je riječ o izvratku iz nekog većeg književnopovijesnog teksta (neki upućuju na Proklovu *Hrestomatiju*). U djelu je izložen nastanak i razvitak komedije te izvršena periodizacija. Za svako razdoblje navodi se golem broj stvaralaca i djela (za staru komediju 42 autora, za srednju 57 autora i 607 naslova djela, za novu 64 autora), što ovo djelo čini prvorazrednim izvorom za proučavanje antičke komedije.

○ *O komediji* (Περὶ κωμωδίας)

PERI SHEMATON. Naziv triju anonimnih grčkih spisa iz nepoznatog vremena koji se svi bave retoričkim figurama.

○ *O figurama* (Περὶ σχημάτων)

PLACID (Placidus), 5/6. st. Rimski gramatičar pod čijim se imenom sačuvala dvodjelni glosarij sastavljen iz starijih predložaka. Prvi dio (do slova P) sadržava jezična objašnjenja starijih autora (Enija, Plauta, Terencija, Varona, Salustija, Horacija i Vergilija), a drugi dio je cjelovit i sadržava objašnjenja tzv. realija preuzetih od raznih autora.

○ *Riječi* (*Glossae*)

PLATONIJE (Πλατωνίος), kasna antika, nepoznato doba. Autor sholija uz Aristofanove komedije. Bivio se komparativnim istraživanjima stare i srednje komedije pručavajući autore i tipične likove. Od njega potječe kritička ocjena triju komičkih pjesnika, Aristofana, Eupolida i Kratina.

○ *O razlikama komedija* (Περὶ διαφορᾶς κωμωδιῶν), *O razlikama karaktera* (Περὶ διαφορᾶς χαρακτήρων), fragmenti komentara uz Aristofana

PLOCIJE Gal, Lucije (Lucius Plotius Galus), 1. st. pr.n.e. Rimski retor, osnivač retorske škole u kojoj je pokušao stvoriti specifičan rimski retorički sistem koji neće biti samo kopija grčkih modela. Sačuvani su fragmenti govora i jednog teorijskog djela.

○ *O držanju* (*De gestu*), fragmenti govora

POL (Πῶλος), 4. st. pr.n.e. Grčki sofist porijeklom iz Akraganta, Gorgijin učenik i pratilac. Autor retoričkog priručnika, te jednog genealoškog djela i kataloga brodova. Spominju ga Platon i Aristotel.

○ *Vještina* (Τέχνη)

○ djela nepoznatog sadržaja

POLIDEUKO, Julije (Iulius Polydeuces ili Pollux), 2. st. Grčki leksikograf iz Naukrata (Egipat). Djelovao kao učitelj u Ateni. Prema *Sudi*, autor većeg broja djela koja su sva izgubljena. Sačuvan je rječnik antičkog dijalekta u 10 knjiga. Riječi nisu poredane alfabetskim redom, već prema tematici. Obuhvaća tehničke i znanstvene termine. Nije sasvim sigurno da je djelo sačuvano u cjelini.

○ *Imenik* (Ὄνομαστικά)

POMPEJ (Pompeius), 5. st. Autor komentara uz djelo *Artes* Elija Donata. Premda se ti komentari ne odlikuju naročitom kvalitetom, rado su bili čitani u srednjem vijeku.

○ *Komentar uz djelo Artes Elija Donata* (*Commentum ga Artis Donati*)

POMPONIJE Marcel, Marko (Marcus Pomponius Marcellus), 1. st. Rimski gramatičar poznat (prema Svetoniju) kao žestok kritičar.

○ nepoznat

POMPONIJE Porfirion (Pomponius Porphyrio), 3. st. Rimski gramatičar i filolog, autor komentara uz Horacija u kojem istražuje jezičku i poetičku stranu djela.

○ komentar uz Horacija

PRISCIJAN (Priscianus), 5/6. st. Rimski gramatičar porijeklom iz Cezareje (Maure-

tanija). Kao učitelj djelovao u Konstantinopolu održavajući žive veze sa Simahovim krugom. Najveći rimski gramatičar koji je u brojnim djelima proučio gotovo sve najznačajnije probleme latinskog jezika. Glavno mu je djelo *Podučavanje gramatike* u 18 knjiga u kojem je analizirao, kritički obradio i na novo sistematizirao sve do njegova vremena skupljeno gramatičko znanje starijih autora, koje obilato citira (pa je ujedno i prvorazredan izvor za poznavanje starije literature). Pojedini segmenti P. gramatičkog ustrojstva latinskog jezika sačuvali su se do danas, a sve do početaka modernih istraživanja gotovo sve znanje o latinskom jeziku crpljeno je iz P. djela. Autor je i nekih pjesničkih djela.

○ *Podučavanje gramatike* (*Institutio de arte grammatica*), *O oblicima ritma* (*De figuris numerorum liber*), *O metrima Terencijevih komedija* (*De metris fabularum Terentii liber*), *Prethodne vježbe* (*Praeexercitamina*), *Podučavanje o imenicima, zamjenici i glagolu* (*Institutio de nomine et pronomine et verbo*), *Razdioba dvanast glavnih stihova Eneide* (*Partitiones duodecim versuum Aeneidos principalium*), *O naglascima* (*Liber de accentibus*); pjesnička djela: *Pohvala cara Anastazija* (*De laude Anastasii imperatoris*), *Opis zemlje* (*Periegesis*; latinski prijevod djela Dionizija Periegeta)

PROKLO (Πρόκλος), 2. st. (?). Grčki gramatičar, autor zbirke izabranih odlomaka najrazličitijih literarnih vrsta, postupaka i modela. Sačuvana je djelomično kod Fotija i u sholijama uz *Ilijadu* (*Codex Venetus A*). Zbirka je prvorazredan izvor za poznavanje autora, književnih vrsta i poetskih postupaka antičke književnosti. Kako se ovaj P. često miješa s istoimenim filozofom iz 5. st., ostaju sporna i neka druga filološka djela koja se pripisuju i jednom i drugom, a neki ih posve odriču Proklu.

○ *Sholije uz Hesiodov ep* *Djela i dani* (Σχόλια εἰς τὴν Ἡσίοδου Ἔργα καὶ Ἡμέραι) (?)

○ *Zbirka izabranih odlomaka* (Χρηστομαθεῖα), *Podsjetnik na sva Homerova djela* (Ἰπομνήματα εἰς ὅλον τὸν Ὅμηρον) (?)

○ *O bogovima u Homera* (Περὶ τῶν παρ' Ὁμήρου θεῶν) (?)

PTOLEMEJ Epitet (Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιθέτης), 2. st. pr.n.e. (?). Grčki gramatičar, Helanikov učenik. Protivnik Aristarha sa Samotrake. Bivio se homerskim pitanjem, te Pindarovim pjesmama.

○ *O ranjavanju u Homera* (Περὶ τῶν παρ' Ὁμήρου πληγῶν), *Podsjetnik* (Ἰπόμνημα), *O stvaranju stajaćih pjesama* (u drami)

(Περὶ στατικῆς ποιήσεως), komentar uz *Ilijadu*.

PTOLEMEJ Pindarion (Πτολεμαῖος Πωδαρίων), 2. st. pr.n.e. Grčki gramatičar iz Aleksandrije, Aristarhov učenik. Pisao objašnjenja uz Pindarove pjesme (odate mu nadimak), te istraživao Homerove epove. Djela su izgubljena.

○ *Homerski uzori* (Ὅμηρικά ὑποδείγματα), *O Homerovim likovima* (Περὶ τοῦ Ὁμηρικοῦ χαρακτήρος), *O izrazu* (Περὶ λέξεως), *O Nikom Homerovu* (Περὶ τοῦ παρ' Ὁμήρου Οὐτίδος), *O Asteropeju spomenutom u Homera* (Περὶ Ἀστεροπαίου τοῦ παρ' Ὁμήρου μνημονευομένου), *Protiv Neotalida* (Πρὸς Νεοθαλιδῶν)

PTOLEMEJ iz Askala (Πτολεμαῖος), 1. st. (?). Grčki gramatičar, pripadnik Aristarhove škole. Bivio se pitanjima Homerove prozodije, metrike i akcentuacije. Nijedan se spis nije sačuvao.

○ *O Aristarhovim ispravicima u Odiseji* (Περὶ τῆς ἐν Ὀδυσσεΐᾳ Ἀριστάρχου διορθώσεως), *O razlici riječi* (Περὶ διαφορᾶς λέξεων), *O sinalefi* (Περὶ συναλοιφῆς), *Homerska prozodija* (Προσῳδία Ὁμηρικῆ), *O grčkom izgovoru ili o pravilnom izgovaranju* (Περὶ ἑλληνισμοῦ ἢ ὀρθοσπειας), *O metrima* (Περὶ μέτρων), *O Kratetovoj školi* (Περὶ τῆς Κρατητείου αἰρέσεως)

R

REMIJE, Palemon, Kvint (Quintus Remmius Palaemon), 1. st. Rimski gramatičar, sin oslobođenice, kasnije učitelj u Rimu. Učenici su mu bili Perzije i Kvintilijan. Kao poštovalac Vergilija, uvodi nove rimske autore u školsku lekturu. Preradio je gramatiku Dionizija Tračanina za učenike latinske gramatike i u mnogim je dijelovima postavio temelje rimske gramatičke tradicije. Djelo se sačuvalo samo u skromnim fragmentima. Sačuvana gramatika *Ars Palaemonis* nije autentična, kao ni neka druga djela.

○ *Gramatičko umijeće* (*Ars*)

○ *Palemonova Gramatička vještina* (*Ars Palaemonis*) (?), traktati (?)

RETORIKA ZA HERENIJA. Djelo anonimnog autora posvećeno nekom Gaju Hereniju. Izlaže u 4 knjige dijelove retorike (1. i 2. knjiga izlaže *inventio*, 3. *dispositio*, *pranuntiatio* i *memoria*, a 4. *elocutio*), te vrste govora i upute govornicima. Do 15. stoljeća smatralo se Ciceronovim djelom jer dotiče njegov spis *De inventione*, ali se, vjerojatno,

radi o djelima nastalima iz istog predloška nepoznate provenijencije (latinske ili grčke). Vjerojatno doba nastanka je početak 1. st. pr.n.e. (preciznije između 86. i 82. pr.n.e.). Djelo je prva latinska studija o retorici koja je snažno utjecala kako na rimsku tako i na srednjovjekovnu retoričku tradiciju.

○ *Retorika za Herenija* (*Rhetorica ad Herennium*)

RUF iz Perinta (Rufus), 2/3. st. Grčki govornik, autor retoričkog priručnika čiji se kratak prikaz sačuvao. Više cijenjen kao praktičar.

○ *Govorničko umijeće* (Τέχνη ῥητορικῆ)

RUFIN iz Antiohije (Rufinus), 5. st. Rimski gramatičar, bivio se metričkim istraživanjima Terencijevih komedija i proze. Citira ga Priscijan.

○ *Komentar uz Terencijeve metre* (*Commentarium in metra Terentiana*), *O govorničkoj kompoziciji i metrima* (*De compositione et de metris oratorum*)

RUTILIJE Lupo, Publije (Publius Rutilius Lupus), Augustovo doba. Rimski retor, autor retoričkog priručnika o Gorgijinim stilskim figurama u 4 knjige (sačuvane su dvije). U izlaganju koristio se mnogobrojnim primjerima iz grčkih i rimskih pisaca. Djelo je poznavao i spominjao Kvintilijan, a spominje se i u anonimnom djelu *Carmen de figuris*. Rukopisi sačuvane dvije knjige spominju više različitih naslova.

○ *Gorgijine stilske figure prevedene iz grčkog* (*Schemata dianoes ex Graeco vorsa Gorgia*)

S

SALUSTIJE (Σαλούστιος), 4. st. (?). Grčki gramatičar. Sastavljač sažetaka (tzv. ὑποθέσεις) uz Sofoklova *Kralja Edipa* i *Antigonu*; možda uredio izdanja spomenutih djela. Obično se smatra istovetnim sa sastavljačem komentara uz Kalimahovu *Hekalu* i njegove *Himne*.

○ sažeci Sofoklova *Kralja Edipa* i *Antigonu*; komentar uz Kalimahovu *Hekalu* i njegove *Himne*

SANTRA (Santra), 1. st. pr.n.e. Rimski gramatičar, možda etrurskog podrijetla. Dva su njegova djela poznata po naslovu. ○ *O starini riječi* (*De antiquitate verborum*); *O znamenitim muževima* (*De viris illustribus*)

SELEUK HOMERIK (Σέλευκος ὁ Ὀμηρικός), 1. st. Grčki gramatičar, rodom iz Aleksandrije, djelovao i u Rimu. Sastavljač komentara uz Homera, Hesioda, Solona, filoloških radova paremiografske, leksikološke i tekstološke prirode, te biografskih i teoloških spisa koji nam približe nisu poznati.

○ komentari uz Hesioda i Homera; *O razlici u sinonimima* (Περὶ τῆς ἐν συνωνύμοις διαφορᾶς), *O lažnim vjerovanjima* (Περὶ τῶν ψευδῶς πεπιστευμένων), *O poslovičama Aleksandrijaca* (Περὶ τῶν παρ' Ἀλεξανδρεῶσι παροιμιῶν), *O bogovima* (Περὶ θεῶν), *Komentar uz liričare* (Εἰς τοὺς λυρικοὺς ὑπόμνημα), *Komentar uz Solonove zakone* (Ἐπίδηγμα περὶ τῶν Σόλωνος ἀξίων), *Pitanja i odgovori uz Polibija* (Προτατικὸν πρὸς Πολύβιον), *Pitanja i odgovori uz Zenona* (Προτατικὸν πρὸς Ζήνωνα), *O životima* (Περὶ βίων), *O pravilnom grčkom jeziku* (Περὶ ἑλληνισμοῦ), *Glose* (Γλωσσοί).

SERGIJE (Sergius), nepoznato vrijeme. Rimski gramatičar, poznat isključivo po tome što ga *Codex Parisinus 7350* spominje kao komentatora Donatove *Gramatike*. Možda je posrijedi omaška umjesto: *Servije*. ○ *Objašnjenje uz Donatovu 'Gramatiku'* (*Explanationes in artem Donati*)

SERGIJE ANAGNOST (Σέργιος ὁ Ἀναγνώστης), nepoznato vrijeme. Grčki gramatičar, rodom iz Emese, sažimac priručnika o imenskim kategorijama Herodijana iz Aleksandrije. ○ *Izvadak iz imenskih pravila* (Ἐπιτομὴ τῶν ὀνοματικῶν κανόνων)

SERVIE (Servius Maurus; Servius Marius; Servius Honoratus), 4. st. Rimski gramatičar. Još za života na glasu kao osobit poznavalac Vergilija. Sastavljač opsežna komentara uz *Eneidu*, *Bukolike* i *Georgike*. Anonimno je očuvana i opsežnija verzija toga komentara, koja je proširena i podacima iz Donata, te sadržava i dragocjena objašnjenja realija. S. je također komentirao Donatovu *Gramatiku* i bavio se metričkim pitanjima. ○ *Izlaganje (Objašnjenje) 'Bukolika', 'Georgika' i 'Eneide' (Expositio /Explanatio/ in Bucolicon et in librum /libros/ Georgicon atque Aeneadum)*, *Objašnjenja uz Donatovu 'Gramatiku' (Explanationes in artem Donati)*, *O stotinu metara (De centum metris)*, *O završnim slogovima (De finalibus)*, *O Horacijevim metrima (De metris Horati)*

SEVIJE NIKANOR (Sevius /Saevius/ Nicanor), 1. st.pr.n.e. Rimski gramatičar. O

njegovu stručnom djelu ne zna se ništa; iz njegove autobiografske satire poznata su, zahvaljujući Svetoniju, dva stiha. ○ nepoznato.

SIMAH (Σύμμαχος), 2/1. st.pr.n.e. Grčki gramatičar. Priređivač izdanja izabranih Aristofanovih komedija i komentara uz njih, koji se u velikoj mjeri oslanja na Didima. ○ komentar uz izabrane Aristofanove komedije.

SINIJE KAPITON (Sinnius Capito), 1. st. Rimski retor. Sastavljač gramatičkih, retoričkih i antikvarnih spisa, možda i jedne paremiološke rasprave. ○ *Knjižica o slogovima (Libellus de syllabis)*, *Knjige o prizorima u kazalištu (Libri spectacularum)*, *Pisma (Epistulae)*

SKITIN (Σκυθικός), 4. st.pr.n.e. Grčki gramatičar i pjesnik. Prejevao Heraklitovo učenje u trohejskim tetrametrima. ○ *O prirodi* (Περὶ φύσεως), *Povijest* (Ἱστορίη)

SKRIBONIJE AFRODIZIJE (Scribonius Aphrodisius), 1. st.n.e. Rimski gramatičar, oslobođenik. Sastavljač polemičkog spisa protiv Verija Flaka. ○ *O pravilnom pisanju (De orthographia)*

STABERIJJE EROT (Staberius Eros), 1. st.pr.n.e. Rimski retor, učitelj Bruta i Kasija, bavio se, čini se, izdanjima tekstova. Sastavljač spisa o analogiji u jeziku. Stariji Plinije naziva ga „osnivačem gramatike“ (n.h. 35, 199). ○ *O razmjernosti (De proportione)*

STATILJE MAKSIM (Statilius Maximus), 2–3 st.n.e. Rimski gramatičar. Skupljao tzv. *singularia* (ἀπαξ εἰρημένα i, uopće, idiolekatse izraze) u pojedinih autora. Poznat kao priređivač kritičkog izdanja nekih Ciceronovih govora. ○ *O jedinstvenim izrazima koji se nalaze i kod Cicerona (De singularibus apud Ciceronem quoque positis)*

STESIMBROT (Στησίμβροτος), 5. st.pr.n.e. Grčki gramatičar, rodom s Tasa. Na glasu kao poznavalac Homera, S. je svojim komentarima utemeljiо alegorijsku interpretaciju Homerovih epova. U posebnoj raspravi bavio se orfičkim legendama. Sastavio i spis o Temistoklu, Tukididu i Periklu.

○ komentar uz Homera; *O Temistoklu, Tukididu i Periklu* (Περὶ Θεμιστοκλέους καὶ Θεουκλύδου καὶ Περικλέους); *O svetkovinama* (Περὶ τελετῶν)

STILON PREKONIN, Lucije Elije (Lucius Aelius Stilo Praeconinus), 2/1. st.pr.n.e. Rimski gramatičar, učitelj Varonov i Ciceronov. Kao izdavač Plautovih komedija od 130 postojećih 25 proglasio autentičnima; komentirao *Carmen Saliare* i *Zakone dvanaest ploča*; sastavio sintaktički priručnik. Čovjek svestrana obrazovanja, po filozofskom svjerenju stoičar, S. je začetnik rimske filologije *sensu stricto*. ○ *Tumačenje Salijskih pjesama (Interpretatio carminum Saliorum)*, *Popis Plautovih komedija (Index comoediarum Plautinarum)*, *Komentar o polaznim postavkama (Commentarius de proloquiis)*

SUDA (ἡ Σοῦδα). Naziv alfabetski uređenog enciklopedijskog priručnika nastalog u Bizantu, najvjerojatnije u Konstantinopolu, u 10. st. U tom kompilacijskom djelu goleme opsega (oko 30000 članaka) i goleme neujednačenosti (dragocjeni podaci smjenjuju se s nepouzdanima ili bizarnim), korištene su i mnoge informacije filološke naravi (komentari, autorske monografije, rječnici, gramatički priručnici, zbirke poslovice i citata itd.). Naslov se priručnika danas najčešće tumači dvojako: kao *Zbirka naziva alfabetskim redom* (ili: *iz različitih autora*); u tom slučaju riječ je o akronimskoj tvorbi (Συναγωγὴ ὀνομαστικῆς ὕλης δι' ἀλφαβήτου /ili: διαφόρων ἀνδρῶν/); ili kao vojnički *terminus technicus* (σοῦδα <lat. *sudis* = ograda od kolja, palisada), s metafizičkim značenjem *Obrana od neznanja* ili sl.

○ *Suda* (Σοῦδα)

SULPICIJE APOLINAR, Gaj (Gaius Sulpicius Apollinaris), 2. st.n.e. Rimski gramatičar rodom iz Kartage, djelovao u Rimu. Učitelj Aula Gelija. Bavio se osobito Vergilijem i semantičkim istraživanjima. Publicirao u epistolarnoj formi. Sastavljač kratkih stihovanih sažetaka uz pojedina velika djela tradicije (tzv. *argumenta, periochae*). Sačuvali su se takvi sažeci uz pojedina pjevanja *Eneide* (po 6 daktilskih heksametara) i Terencijeve komedije (po 12 jampskih senara). ○ *Sažeci (Periochae)*, *Sažeci u šest stihova (Exasticha)* ○ *Rasprave o epistolarnom obliku (Quaestiones epistolicae)*

SULPICIJE VIKTOR (Sulpicius Victor), 4. st.n.e. Rimski retor. Sastavljač retoričkog priručnika koji u svojoj impostaciji slijedi Zenona iz Atene. ○ *Osnove govorničtva (Institutiones oratoriae)*

T

TEETET (Θεαίτητος), 2.st. n.e. Grčki gramatičar, sastavljač izgubljena komentara uz Teokritove pjesme. ○ komentar uz Teokrita

TELEF (Τήλεφος), 2.st. n.e. Grčki gramatičar, zajedno s Hefestionom učitelj cara Lucija Vera; prema Galenu, umro gotovo kao stogodišnjak. Vrlo plodan autor. Sastavljao filološke, biografske, gramatičke, leksikološke i historijsko-antikvarne priručnike, među kojima se posebno ističu rječnik sinonima kurioznoga naslova (*Sredstvo za/ brz porod*; očigledna naznaka njegove praktičnosti), atička sintaksa i rječnik odjeće i potrepština. Ništa od svega toga nije sačuvano.

○ *Što treba znati gramatičar* (Πόσα χρὴ εἶδέναι τῶν γραμματικῶν), *Poznavanje knjige* (Βιβλιακὴ ἐμπειρία), *Sintaksa atičkoga govora* (Περὶ συντάξεως λόγου Ἀττικῆς), *O tome kako jedini Homer od starih govori pravilnim grčkim* (Ὅτι μᾶτος Ὀμηρος τῶν ἀρχαίων ἐλληνίζει), *Životopisi tragičkih i komičkih pjesnika* (Βίοι τραγικῶν καὶ κωμικῶν), *Sredstvo za brz porod* (Ὠκυτόκιον) *O govorničkim figurama kod Homera* (Περὶ τῶν παρ' Ὀμήρω σχημάτων ῥητορικῶν), *O retorici kod Homera (Retorika kod Homera)* (Περὶ τῆς καθ' Ὀμηρον ῥητορικῆς / ῥητορικῆ καθ' Ὀμηρον/), *O suglasnosti između Homera i Platona* (Περὶ τῆς Ὀμήρου καὶ Πλάτωνος συμφωνίας), *O Odisejevu lutanju* (Περὶ τῆς Ὀδυσσεῦς πλάνης) *O upotrebi, odnosno o nazivima odjevnih predmeta i ostalih potrepština* (Περὶ χρήσεως ἤτοι ὀνομάτων ἐσθῆτος καὶ τῶν ἄλλων οἰς χρώμεθα), *O atenskim sudovima* (Περὶ τῶν Ἀθηναϊδικαστηρίων), *O atenskim zakonima i običajima* (Περὶ τῶν Ἀθηναίων νόμων καὶ ἐθῶν), *Putopisni vodič kroz Pergam* (Περιήγησις Περγαμόν), *O Augustovu hramu u Pergamu* (Περὶ τοῦ ἐν Περγαμῶ Σεβαστείου), *O pergamskim kraljevima* (Περὶ τῶν Περγαμῶ βασιλέων)

TERENCIJAN MAURO (Terentianus Maurus), 2/3. st.n.e. Rimski gramatičar, podrijetlom iz sjeverne Afrike. Autor triju odjelitih didaktičkih pjesama o fonetici, prozodiji i metrici, koje su u predaji spojene u jednu. Izvan najužih stručnih krugova djelo je poznato po često citiranom stihu: (*pro captu lectoris*) *habent sua fata libelli: knjige imaju svoju sudbinu (u skladu s čitaocčevim razumijevanjem)* (v. 1286).

○ *De litteris, syllabis et metris* (*O glasovima, slogovima i metrima*)

TERENCIJE SKAURO, Kvint (Quintus Terentius Scaurus), 2. st.n.e. Rimski gramatičar iz vremena Hadrijanova. Od njegova zamašnog djela sačuvani su samo neznatni fragmenti, a u cjelini samo djelce *O pravilnom pisanju*, koje je važno po građi koju pruža za povijest latinskog jezika.

○ *O pravilnom pisanju* (*De orthographia*)
○ *Gramatika* (*Ars grammatica*), *O Cezeljevim pogreškama* (*De Caeselli erroribus*), komentar uz Horacija

TEODOR iz Bizantija (Θεόδωρος), druga pol. 5. st.pr.n.e. Grčki retor, takmac Lisijin. Poznat po tome što je grubu tročlanu podjelu govora na uvod, pripovijedanje i zaključak dopunio uvodeći pojmove *προδιήγησις* (pretprispovijedanje), *ἐπιπίστωσις* (dodatno potvrđivanje), *ἐπεξέλεγχος* (dodatno dokazivanje). Bavio se i problemima građnje govornog perioda.

○ *Retorika* (Τέχνη ῥητορικὴ) (?)

TEODOR iz Gadare (Θεόδωρος), 1. st.pr.n.e. Grčki retor, djelovao na Rodu, gdje ga je neko vrijeme slušao kasniji car Tiberije; njegov je učenik bio i anonimni autor glasovita poetičkog traktata *O uzvišenom*. Suparnik Apolodora iz Pergama. Fragmenti T. učenja poznati su prvenstveno posredovanjem Kvintilijana i tzv. Séguierova anonimna (*Anonymus Seguerianus*). Čini se da je T. odlikovala određena fleksibilnost u shvaćanju retoričkih postulata (prednost djelatnog govorništva pred retoričkom teorijom; retorika je umijeće, a ne znanost itd.).
○ *Retorika* (Τέχνη ῥητορικὴ), *O deklamaciji na apstraktnu temu* (Περὶ θέσεως), *O govorničkoj sposobnosti* (Περὶ ῥήτορος δυναμείως), *O predmetu istraživanja u riječima* (Περὶ τῶν ἐν φωναῖς ζητουμένων), *O sličnosti izraza i dokazu za to* (Περὶ διαλέκτων ὁμοιότητος καὶ ἀποδείξεως), *O „Šupljoj“ Siriji* (Περὶ κοίτης Συρίας), *O povijesti* (Περὶ ἱστορίας), *O državi* (Περὶ πολιτείας).

TEODOSIJE iz Aleksandrije (Θεοδοσίως), 4. st.n.e. Grčki gramatičar. Sastavljač priručnika o gramatičkoj fleksiji, u kojem su bila dana uvodna pravila o konjugaciji i deklinaciji; priručnik je posredovanjem Georgija Heroboska i Joana Haraksa nadživio antiku i u srednjovjekovlju služio kao

gramatički repetitorij u obliku pitanja i odgovora.

○ *Uvodna pravila o sklanjanju riječi* (Κανόνες εἰσαγωγικοί περὶ κλίσεως ὀνομάτων)

TEON, Elije (Θέων Αἰλῖος), 1/2. st.n.e. Grčki retor, podrijetlom iz Aleksandrije. Autor djelomično očuvana priručnika o školskim retoričkim vježbama, najstarijega takva spisa koji posjedujemo. Djelo se odlikuje nediskriminiranim korištenjem peripatetičkih i stoičkih izvora te nekim autonomnim autorovim definicijama. U grčkoj tradiciji djelo je uskoro zamijenjeno dotjeranijim priručnicima Hermogena i Aftonija, dok o njegovoj utjecajnosti izvan grčkog kulturnog kruga govori očuvan armenski prijevod. Sva su ostala djela T. izgubljena.

○ *O retoričkim predvježbama* (Περὶ προγυμνασμάτων)

○ *Sintaktička pitanja* (Ζητήματα περὶ συντάξεως λόγου), *Retorika* (Τέχνη Περὶ τεχνῶν ῥητορικῶν), *Komentar uz Ksenofonta* (Ἐπιπόνημα εἰς Ξενοφῶντα), *Komentar uz Isokrata* (Ἐπιπόνημα εἰς Ἰσοκράτην), *Komentar uz Demostena* (Ἐπιπόνημα εἰς Δημοσθένην), *Govorničke deklamacije na konkretne teme* (Ῥητορικαὶ ὑποθέσεις)

TEON iz Aleksandrije (Θέων), 1. st.n.e. Grčki gramatičar, učenik Didimov. Sastavljač brojnih komentara uz klasična djela grčke književnosti i uz neke istaknute pjesničke tekstove helenističkog razdoblja; autor jednoga leksikona. Sve izgubljeno.

○ *Komentar uz Odiseju* (Ἐπιπόνημα εἰς Ὀδύσειαν), *Komentar uz Likofrona* (Ἐπιπόνημα εἰς Λυκόφρονα), *Komentar uz Teokrita* (Ἐπιπόνημα εἰς Θεόκριτον), *Komički izrazi* (Ἰωμικαὶ λέξεις); komentar uz *Iljadu*, Pindara, Kalimaha, Nikandra; kritika teksta Sofoklovih tragedija.

TIBERIJE (Τιβέριος), 2/3 st.n.e. Grčki gramatičar. Sastavljač očuvana djela o retoričkim figurama, nekoliko neočuvanih književnih i jezičnih interpretacija, te prepeduetičkih spisa iz retoričke teorije.

○ *O Demostenovim figurama* (Περὶ Δημοσθένους σχημάτων)

○ *O stilskim osobinama* (Περὶ ἰδεῶν λόγου), *O pripremi* (Περὶ παρασκευῆς), *O preoblici* (Περὶ μεταποσέσεως), *O poretku i povezivanju u govoru* (Περὶ λόγου τάξεως καὶ συνθέσεως), *O podjeli govora* (Περὶ διαφάσεως λόγου), *O mijeni političkoga govora* (Περὶ μεταβολῆς λόγου πολιτικοῦ), *O*

pothvalnim govorima (Περὶ λόγων ἐπιδεικτικῶν), *O prethodnim govorima i uvodima* (Περὶ προλαλιῶν καὶ προομιῶν), *O obrazloženim zaključcima* (Περὶ ἐπιχειρημάτων), *O Demostenu i Ksenofontu* (Περὶ Δημοσθένους καὶ Ξενοφώντος), *O Herodotu i Tukididu* (Περὶ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου)

TIMAHIDA (Τιμαχίδας) 2–1. st.pr.n.e. Grčki gramatičar, rodom iz Linda na Rodu. Poznat prvenstveno kao autor tzv. *Hramske kronike*, zapisa na mramornoj steli lindskeg svetišta Atenina, na kojoj su bili inventarizirani zavjetni darovi božici. T. je također bio zapažen komentator brojnih važnih tekstova grčke književnosti, autor jednog leksikona i jednog gastronomskog didaktičkog epa.
○ *Rječnik* (Λεξικόν), *Gozba* (Δείπνον); komentari uz Aristofanove *Žabe*, Euripidovu *Medeju*, Menandrova *Ulizicu*, Eratostanova *Herma*

TIMEJ (Τίμαιος), 4/3. st.pr.n.e. (?). Grčki leksikograf, sastavljač specijalističkog rječnika uz Platonove spise, koji je dostupan samo u kasnoj, znatno izmijenjenoj verziji.

○ *Rječnik Platonovih izraza* (Λεξικὸν τῶν παρὰ Πλάτωνι λέξεων)

TIMOTEJ iz Gaze (Τιμόθεος), 5/6. st.n.e. Grčki gramatičar, autor – između ostaloga – jednog sintaktičkog priručnika i jednog djela o zoološkim kuriozitetima. Fragmenti poznati iz Konstantina Porfirogeneta.

○ *Opća pravila* (Κανόνες καθολικοί), *O životinjama* (Περὶ ζώων)

TIRANION MLADI (Τυραννίων ὁ νεώτερος), 1. st.pr.n.e. / 1. st.n.e. Grčki gramatičar, rodom Feničanin, pravim imenom Dioklo. Učenik Tiraniona Starijega, učitelj Strabonov, oslobođenik Ciceronove udovice Terencije. Autor više gramatičkih, metričkih i književnokritičkih djela. Precizan popis njegovih radova teško je uspostaviti jer ga *Suda*, koji je glavni izvor, ne razlikuje od Tiraniona Starijeg.

○ *O rimskom govoru* (Περὶ τῆς Ῥωμαικῆς διαλέκτου), *U čemu se mladi pjesnici razlikuju od Homera* (Ὅ, τι διαφωνοῦσιν οἱ νεώτεροι ποιηταὶ πρὸς Ὅμηρον), *Pravilno pisanje* (Ὀρθογραφία), *Objašnjenje Tiranionove podjele* (Ἐξήγησις τοῦ Τυραννίωνος μερισμοῦ)

TIRANION STARIJI (Τυραννίων ὁ πρεσβύτερος), ? – 26–25. pr.n.e. Grčki gramatičar, učenik Dionizija Tračanina, pravim imenom Teofrast. Doveden u Rim kao ratni zarobljenik, stekao velik ugled kao filolog, prijatelj evao s Atikom, Ciceronom i Ceza-

rom, posjedovao veliku knjižnicu. Precizan popis njegovih djela teško je uspostaviti jer ga *Suda*, koji je glavni izvor, ne razlikuje od Tiraniona Mladeg.

○ *O dijelovima govora* (Περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου), *O Homerovoj prozodiji* (Περὶ τῆς Ὀμηρικῆς προσωδίας), *O „krivom“ metru* [amfibrah] (Περὶ τοῦ σκολιῦ μέτρου), *O prozodiji* (Περὶ προσωδιῶν), (?), *Kritičko izdanje Homera* (Διόρθωσις Ὀμηρικῆ)

TIRON, Marko Tulije (Marcus Tullius Tiro), 1. st.pr.n.e. Rimski gramatičar. Oslobođenik, od g. 53. Ciceronov; njegov prisani prijatelj i tajnik. Tvorac posebnog stenografskog sistema (tzv. *notae Tironianae*), izdavač Ciceronovih pisama i pojedinih skupina govora, kao i posebnog djela o šaljivim izrekama Ciceronovim. Autor i dviju samostalnih gramatičkih rasprava o kojima svjedoči Aulo Gelijs. Objje izgubljene.

○ *O životu Ciceronovu* (*De vita Ciceronis*) (?), *De iocis Ciceronis* (*O Ciceronovim šalama*) (?), *O upotrebi i pravilima latinskoga jezika* (*De usu atque ratione linguae Latinae*) (?), *Različita pitanja* (*Promiscuae quaestiones*) (?)

TISIJA (Τεισία) 5. st.pr.n.e. Grčki retor, rodom iz Sirakuze. Prema gotovo univerzalnom antičkom vjerovanju, zajedno sa svojim sunarodnjakom i učiteljem Koraksom utemeljitelj retorike kao znanstvene discipline. Navodno učitelj Lisi n i Isokratov. Povod za znanstvenu elaboraciju govorničkog umijeća bili su česti imovinsko-pravni sporovi na Siciliji u drugoj polovici 5. st.pr.n.e. Od njegova učenja moguće je s pouzdanjem dokučiti troje: definiciju retorike kao „tvorca uvjeravanja“; korištenje dokaza po vjerovatnosti u argumentaciji; sedmočlanu podjelu sudbenog govora (*προοίμιον, προκατασκευή, προκατάστασις, κατάτασις, ἀγών, παρέκβασις, ἐπίλογος*).

○ *Retorika* (Τέχνη ῥητορικὴ)

TRASIMAH (Θρασίμαχος), 5. st.pr.n.e. Grčki sofist i retor, rodom iz Halkedona na Bosporu. Djelovao u Ateni. Osim po teorijskom interesu za pitanja države i državne uprave i po praktičnom političkom angažmanu, T. je poznat kao autor retoričkog priručnika u kojem je naročito obrazlagao način provociranja slušaočevih afekata. Na grčku prozu utjecao svojim postavkama o ritmu rečenice i konstrukciji perioda. Dvojbena je da li tri naslova koja *Suda* spominje uz njegov temeljni priručnik predstavljaju samostalne spise ili su samo njegovi osamostaljeni dijelovi.

○ *(Velika) retorika* (/Μεγάλη/ τέχνη), *Do-
kazna uporišta govornikova* ('Αφορμαί
ρητορικά), *Nadmoćni dokazi* ('Υπερβαλ-
λοτες), *Sale* (Παύλυα)

TRIFON (Τρύφων), druga pol. 1. st.pr.n.e.
Grčki gramatičar, rodom iz Aleksandrije,
suvremenik Didimov. Bavio se različitim
područjima jezikoslovlja: etimologijom, ak-
centologijom, ortografijom, dijalekatskim
istraživanjima, leksikologijom, metrikom.
Sastavio niz posebnih traktata o pojedinim
vrstama riječi. Gorljivo branio princip ana-
logije u jeziku.

○ *O hakovima* (Περὶ πνευμάτων), *O pro-
mjenama u riječima* (Περὶ παθῶν τῆς
λέξεως), *Gramatika* (Τέχνη γραμματική),
O tropima (Περὶ τρόπων), *O metrima* (Περὶ
μέτρων), *O riječi ὡς* (Περὶ τοῦ ὡς)
○ *O imenicama* (Περὶ ὀνομάτων), *O ana-
logiji u jednosložnim riječima* (Περὶ τῆς
ἐν μονοσφάβου ἀναλογίας), *O kompara-
tivima* (Περὶ ὀνομάτων συγκριτικῶν), *O
imenskim izvedenicama* (Περὶ παρωνύμων),
O figurama (ili, vjerojatnije: *O tvorenicama
i netvorenim riječima*) (Περὶ σχηματῶν), *O
nastavcima riječi* (Περὶ ὀνομάτων χαρακτι-
ρος), *O analogiji u nominativu* (Περὶ τῆς
ἐν εὐθείᾳ ἀναλογίας), *O analogiji u kosim
padežima* (Περὶ τῆς ἐν κλίσει ἀναλογίας),
O analogiji glagola baritona (Περὶ ῥημάτων
ἀναλογίας βαρυτάων), *O enklitičnim glago-
lima, glagolima u infinitivu, imperativu,
optativu i, ukratko, o svima* (Περὶ ῥημάτων
ἐγκλιτικῶν καὶ ἀπαρεμφετῶν καὶ προστακ-
τικῶν καὶ εὐκτικῶν καὶ ἀπλῶς πάτων), *O
članovima* (Περὶ ἄρθρων), *O licima* (Περὶ
προσώπων), *O prijedlozima* (Περὶ προθέ-
σεων), *O prilozima* (Περὶ ἐπιρρημάτων),
O veznicima (Περὶ συνδέσμων), *O starin-
skom čitanju* (Περὶ ἀρχαίας ἀναγνώσεως),
O antičkoj prozodiji (Περὶ Ἀττικῆς προσω-
δίας), *O pravilnom pisanju i o tome što
se u njemu traži* (Περὶ ὀρθογραφίας καὶ
τῶν αὐτῆς ζητουμένων), *O dijalektima kod
Homera, Simonida, Pindara, Alkmana i dru-
gih lirskih pjesnika* (Περὶ τῶν παρ' Ὀμηροῦ
διαλέκτων καὶ Σιμωνίδου καὶ Πινδαροῦ καὶ
Ἀλκμάνου καὶ τοῖς ἄλλοις λυρικοῖς), *O dja-
lektu Helena, Argivaca, Himerana, Reginja-
na, Dorana i Sirakužana* (Περὶ τῆς Ἑλληνῶν
διαλέκτου καὶ Ἀργείων καὶ Ἱμεραίων
καὶ Ῥηγίνων καὶ Δωριέων καὶ Συρακουσέ-
ων), *O pleonazmu u eolskom dijalektu*
(Περὶ πλεονασμοῦ τοῦ ἐν τῇ Αἰολίδι δια-
λέκτῳ), *O pravilnom grčkom jeziku* (Περὶ
Ἑλληνισμοῦ), *O nazivima* (Περὶ ὀνομασιῶν),
Biljke (Φυτικά), *O životinjama* (Περὶ ζώων)

TROIL (Τρωῖλος), 4/5. st.n.e. Grčki so-
fist, prijatelj Sinesijev, rodom iz Side u Pam-

filiji. *Suda* od njegovih djela spominje go-
vore i sedam knjiga pisama. Sačuvan je sa-
mo *Uvod u retoriku*, namijenjen da bude
priručnik uz Hermogenove spise. U njemu
se dotiču tradicionalna pitanja povijesti i
teorije retorike.

○ *Uvod u retoriku* (Προλεγόμενα τῆς
ρητορικῆς)

U

ULPIJAN (Οὐλπιανός), ? – oko 330. n.e.
Grčki sofist, rodom iz Askalona, djelovao
prvo u Emesi, potom u Antiohiji. Učitelj
Libanijev. Ništa od njegova djela nije saču-
vano.

○ *Retoričke predvježbe* (Προγυμνάσματα),
Retorika (Τέχνη ρητορικῆ)

V

VALERIJE PROB, Marko (Marcus Valerius
Probus), druga pol. 1. st.n.e. Rimski filo-
log, rodom iz Berita (Bejruta), prvobitno
profesionalni vojnik, a potom utjecajni pri-
vatni učitelj u Rimu. Iako je publicirao
razmjerno malo i o razmjerno skromnim fi-
lološkim problemima, još za života stekao
je golem ugled, koji je u arhaističkom 2. st.
n.e. još više porastao. O posebnom štovanju
za nj u kasnoj antici i ranom srednjovjekov-
lju svjedoče brojna ψευδεπίγραφα. Njegova
je temeljna zasluga više u pokretanju mijene
književnoga ukusa nego u nekoj autonom-
noj tekstološkoj, ili šire, filološkoj doktrini.
Naslijedivši iz visokog učilišta u svojem gra-
du interes za republikanske autore koji je u
metropoli bio gotovo zamro, P. je izdanjem
ključnih književnih tekstova starijega latini-
teta (Terencije, Lukrecije, vjerojatno Plaut
i Salustije) i klasika rana Augustova vreme-
na (Horacije, Vergilije) bitno pridonio for-
miranju književnih afiniteta na smjeni 1. i
2. st.n.e.

○ *De notis iuris* (*O pravnim kraticama*)
○ *Komentar o tajnom značenju slova u
pismima Gaja Cezara* (*Commentarius de
occulta litterarum significatione in epistu-
larum C. Caesaris scriptura*), *Pismo Marcellu*
(*Epistula ad Marcellum*), *O neravnomjerno-
sti običaja* (*De inaequalitate consuetudinis*),
O vezi vremena (*De temporum conexione*),
O grčkom genitivu (*De genetivo Graeco*).

VALERIJE SORAN, Kvint (Quintus Valerius
Soranus), oko 130. pr.n.e. – 82. pr.n.e.

Rimski govornik i antikvar, prijatelj Varona
i Cicerona, stekao nadimak po svojem rod-
nom lacijskom gradiću Sori. Sastavio didak-
tičke pjesme o problemima jezikoslovlja i o
vjerskim starinama, kao i grčki naslovljeno
djelo o ženskim zaštitnim božanstvima.

○ *Nadzirateljice* ('Εσπρίδες); didaktička
pjesma o jeziku; didaktička pjesma o vjer-
skim starinama

VARON, Marko Terencije (Marcus Terentius
Varro /Reatinus/), 116. pr.n.e. – 27. pr.
n.e. Rimski polihistor. Bavio se, između
ostaloga, jezikoslovnim i književnoznanstven-
nim problemima. Od njegova temeljnog
djela o latinskom jeziku sačuvana je jedna
petina (knj. 5–10). Osvještavajući, kao ni-
tko prije njega u rimskoj znanosti o jeziku,
opreku između jezične prakse i sistematič-
nog jezičnog opisa (*natura, consuetudo:
ratio*), Varon se u aktualnoj raspravi između
tzv. „anomalista“ i „analogista“ deklarirao
kao umjereni analogist. V. poznavanje po-
vijesti latinskog jezika i rimske književnosti
vjerojatno je u antici ostalo nenadmašeno.
Kao književni kritičar i povjesničar, V. je
očitovao svestranost interesa književnog
znanstvenika školovana na helenističkim
izvorima, ali nije pokazao, koliko to po oču-
vanim fragmentima možemo prosuditi, ni-
kakvu ozbiljniju doktrinarnu samostalnost.

○ *O latinskom jeziku* (*De lingua Latina*)
○ *O /pravom/ latinskom jeziku* (*De ser-
mone Latino*), *O sličnosti riječi* (*De simili-
tudine verborum*), *O govornoj koristi* (*De
utilitate sermonis*), *O podrijetlu latinskoga
jezika* (*De origine linguae Latinae*), *O pje-
snicima* (*De poetis*), *O pjesničkim tekstovi-
ma* (*De poematis*), *O vrstama stila* (Περὶ
χαρακτήρων), *O osobinama pisaca* (*De
proprietary scriptorum*), *O opisima* (*De
descriptionibus*), *O kazališnim počecima*
(*De scaenicis originibus*), *O kazališnim
izvedbama* (*De actionibus scaenicis*), *O ka-
zališnim dokumentima* (*De actis scaenicis*)
(?), *Rasprave o Plautu* (*Quaestiones Plauti-
nae*), *O Plautovim komedijama* (*De comoe-
diis Plautinis*), *O sastavljanju satira* (*De
compositione saturarum*), *O čitanjima* (*De
lectionibus*), *O starini pisma* (*De antiquita-
te litterarum*), *O knjižnicama* (*De biblio-
thecis*)

VELIJE LONGO (Velius Longus), 2. st.n.e.
Rimski gramatičar iz vremena Hadrijanova.
Od njega je sačuvan tekstološki priručnik
O pravilnom pisanju, sastavljen po uzoru
na Verija Flaka. Jedno njegovo djelo, kojeg
nam je naslov poznat preko Gelija, očigled-
no se zalagalo za poštovanje izvornoga
zapisa starih tekstova.

○ *O pravilnom pisanju* (*De orthographia*)
○ *O korištenju staroga čitanja* (*De usu
antiquae lectionis*); rasprava o tvorbi riječi;
komentar uz Vergilija

VERGINJE FLAV (Verginius Flavius), 1.
st.n.e. Rimski retor, učitelj Perzijev. Prema
višekratnom svjedočanstvu Kvintilijanovu,
sastavljač visoko cijenjena retoričkog udžbe-
nika. Svetonije je sastavio njegov životopis
koji se, međutim, nije očuvao.

○ *Retorika* (*De arte rhetorica*)

VERIJE FLAK (Marcus Verrius Flaccus), 1.
st.pr.n.e. / 1. st.n.e. Rimski gramatičar,
jedan od najutjecajnijih rimskih filologa
ranoga carstva. Od njegovih raznorodnih ra-
dova najveći je utjecaj imao rječnik rijetkih
riječi, koje su bile popraćene etimološkim
i antikvarnim tumačenjem: posredovanjem
Festa i Pavla Dakona taj je priručnik nadži-
vio antiku i ostavio traga i u uznapredova-
lom srednjovjekovlju. Iz perspektive interne
rimske filološke tradicije, V. dug je zacijelo
najveći prema Varonu: poput njega, i V. je
umjereni analogist, i on se bavi „spomena
vrijednim starinama“ i tako, u antičkim
relacijama, na praktičnom planu zastupa
tezu o filologiji kao historiografskoj disci-
plini *par excellence*.

○ *O značenju riječi* (*De verborum signifi-
catu*)

○ *Fasti* (*Fasti*), *Knjige o spomena vrijednih
stvari* (*Libri rerum memoria dignarum*),
Saturn (*Saturnus*), *Epistulae* (*Pisma*), *Knji-
ge o pravilnom pisanju* (*De orthographia
libri*), *Knjige o tamnim mjestima u Kato-
na* (*De obscuris Catonis libri*), *Knjige o
etrusčanskim zanimljivostima* (*Etruscarum
rerum libri*)

VETIJE AGORIJE PRETEKSTAT (Vettius
Agorius Praetextatus), 4. st.n.e. Rimski
državnik, vodeća ličnost poganske senatske
aristokracije sredinom 4. st.n.e. prijatelj
Simahov. Od njegove filološke aktivnosti,
koja je zacijelo morala biti plodnija (kriti-
ka i izdanja tekstova), poznat je samo pri-
jevod Aristotelove *Analitike*.

○ nepoznato

VETIJE FILOKOM (Vettius Philocomus),
2. st.pr.n.e. Rimski gramatičar. Prijatelj,
tumač i popularizator Lucilijev. O njegovoj
eventualnoj pisanoj ostavštini ne zna se
ništa.

○ nepoznato

VIKTORIN, Maksim (Maximus /Maximianus, Maximianus/ Victorinus), nepoznato vrijeme. Rimski gramatičar, sastavljač metričkog udžbenika koji je sačuvan u većem broju srednjovjekovnih rukopisa.

○ *Osnova metrike (De ratione metrorum)*

VOLKACIJE SEDIGIT (Volcacijs Sedigitus), 2. st.pr.n.e. Rimski gramatičar i književni povjesničar; nadimak („Šestoprsti“), po svemu sudeći, stekao po osobnoj fizičkoj anomaliji. U svojoj didaktičkoj pjesmi o rimskoj komediji predložio kanon 10 autora palijate, baveći se nuzgredno pitanjima pjesničke biografije, autentičnosti tekstova i vrednovanja. Prihvatio kao konačni kriterij izvođenost pojedinog autora na sceni (1. Cecilije, 2. Plaut, 3. Nevije, 4. Licinije Imbreks, 5. Atilije, 6. Terencije, 7. Turpilije, 8. Trabeja, 9. Luscije Lanuvin, 10. Enije).

○ *O pjesnicima (De poetis)*

○ *Popis Plautovih komedija (Index Plautinus) (?)*, *Kanon pjesnika palijate (?)*

Z

ZENOBIJE (Ζηνώβιος), nepoznato vrijeme. Grčki gramatičar, sastavio komentar uz *Rječnik* Apolonija Diskola. Očuvani neznatni fragmenti

○ komentar uz Apolonija Diskola

ZENOBIJE (Ζηνώβιος), 2. st.n.e. Grčki retor i gramatičar. Poznat svojedobno kao kompetentan poznavalac latinskoga i prevodilac Salustija na grčki, Z. je za potomstvo ostao poznat kao sažimač paremioloških zbirki Didima i Lukila iz Tarḗ na Kreti.

○ *Sažetak Didimovih i Taraninovih poslovnica* (Ἐπιτομή τῶν παροιμιῶν Διδύμου καὶ Ταρβάρου)

ZENODOR (Ζηνόδορος), nepoznato vrijeme. Grčki gramatičar, tumač Homerov u duhu rasprostranjenih stilskih monografija.

○ *O Homerovoj stilskoj posebnosti* (Περὶ τῆς Ὁμήρου συνηθείας)

ZENODOT iz Aleksandrije (Ζηνόδοτος ὁ Ἀλεξανδρεὺς), 2–1. st.n.e. (?). Grčki gramatičar. Prema *Sudi*, tumač Homera, Hesioda i Platonove teologije. Poznat je kao autor mitoloških i historiografskih djela. Očuvani samo neznatni fragmenti.

○ *Rješenja Homerovih problema* (Λύσεις Ὀμηρικῶν ἀπορημάτων), *Protiv Platona, o bogovima* (Πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν), *Komentar uz Hesiodovu 'Teogoniju'* (Ἐὶς τὴν Ἡσίοδου Θεογονίαν), *Izvaci* (Ἐπιτομαί), *Historiografski komentari* (Ἱστορικά ὑπομνήματα)

ZENODOT iz Efeza (Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος), 4/3. st.pr.n.e. Grčki gramatičar, učenik Filetin, prvi predstojnik aleksandrijske knjižnice, jedan od najslavnijih helenističkih filologa. Priredio kritička izdanja Homera, Hesioda, Anakreonta, Pindara. Njegova izdanja (grč. διορθώσεις, dosl. „ispravne uspostave“) začeci su evropske tekstologije *sensu stricto*. Jedini kritički znak koji je Z. koristio bio je tzv. ὀβελός („ražanj“: —), kojim je na lijevom rubu bilježio neautentičan ili loše tradiran stih. Sam nije pisao nikakvih komentara. Njegov je rad osnova razrađenih, vrhunskih filoloških koncepata Aristarha Samotračanina i Aristofena iz Bizantija.

○ *O Homerovu pjesništvu* (Περὶ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως), *Homerovi izrazi* (Γλώσσαι Ὀμηρικαί), *Dijalekatske riječi* (Ἐθνικαὶ λέξεις); Računanje dana *Ilijade*

ZENODOT iz Mala (Ζηνόδοτος ὁ Μαλλώτης), 2. st.pr.n.e. Grčki gramatičar, učenik Kratetov. Polemizirao s Aristarhom Samotračaninom u vezi s njegovim izdanjem Homera. U posebnoj kraćoj raspravi nesigurna naslova identificirao Homerova Peeona s Apolonom.

○ *O mjestima iz Pjesnika koje Aristarh nije prihvatio* (Πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀδετοῦμενα τοῦ ποιητοῦ), *Peeonija* (Παιονία) (?)

ZENON iz Atene (Ζήνων), 2. st.n.e. Grčki retor, sastavljač udžbenika o retorici u kojem je naročita pažnja bila posvećena učenju o statusu parnice. Taj izgubljeni udžbenik poznat je posredno po preradi Sulpicija Viktora.

○ retorički udžbenik

ZENON iz Kitija (Mlađi) (Ζήνων ὁ Κιτιεὺς), 2. st.n.e. Grčki retor i gramatičar, često zamjenjivan sa svojim daleko starijim i slavnijim imenjekom i sugrađaninom, filozofom. Bavio se komentiranjem prozih autora i retoričkom teorijom.

○ *O statusima* (Περὶ στάσεων), *O figurama* (Περὶ σχημάτων), *Komentar uz Ksenofonta* (Ἐπιτομήμα εἰς Ξενοφῶντα), *Komentar uz Lisiju* (Ἐπιτομήμα εἰς Λυσίου), *Komen-*

tar uz Demostena (Ἐπιτομήμα εἰς Δημοσθένην), *O obrazloženim zaključcima* (Περὶ ἐπιχειρημάτων)

ZONEJ (Ζωναῖος), 2/3. st.n.e. (?). Grčki sofist, spominjan kao autor ljubavnih pisama i rasprave o loptanju. Anonimni spis o retoričkim figurama koji se u nekim rukopisima navodi kao njegov sigurno ne potječe od njega

○ *O figurama* (Περὶ σχημάτων) (?)

ZOSIM iz Gaze ili Askalona (Ζώσιμος Γαζαῖος ἢ Ἀσκαλωνίτης), 5. st.n.e. Grčki

sofist. Iz konfuzna navoda *Sudina* teško se može razlučiti da li je riječ o jednoj osobi nesigurna domicila ili o dvjema osobama. Među njegovim radovima spominju se specijalistički retorički rječnik, Demostenov i Isokratov životopis, komentari uz Demostena, Lisiju i Elija Aristida.

○ *Alfabetски retorički rječnik* (Λέξεις ῥητορικῆ κατὰ στοιχείου), *Komentar uz Demostena* (Ἐπιτομήμα εἰς τὸν Δημοσθένην), *Komentar uz Lisiju* (Ἐπιτομήμα εἰς τὸν Λυσίου); životopisi Demostenov i Isokratov; komentar uz Elija Aristida